

ANNA ZELLMMA

Faculty of Theology of University of Warmia and Mazury in Olsztyn

Comprehensive activation of students during education classes on family life in Polish schools Theoretical assumptions

1. Comprehensive activation of students – definition of the term – 2. Activating objectives and contents of family life education classes – 3. Methods of activating students during family life education classes

Comprehensive activation of students holds currently an important place in theory and practice¹. Both educators and teachers agree on the significance of active participation of students in class and extra-curricular activities². Therefore, it is considered obligatory for all teachers to carry out classes using a method that would activate students in multiple ways. This principle also applies to family life education classes³. It involves stimulating students for active participation in the process of teaching and education.

¹ See F. BEREŹNICKI, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2007; F. BEREŹNICKI, *Dydaktyka szkolna dla kandydatów na nauczycieli*, Kraków 2015; Cz. KUPISIEWICZ, *Dydaktyka ogólna*, Warszawa 2000; M. ŚNIEŻYŃSKI, *Sztuka dialogu*, Kraków 2008; E. TROJAN, *Aktywizujące metody nauczania w pracy nauczyciela: zestawienie bibliograficzne*, „Wychowawca” (2009), no 11, p. 21.

² On this topic write: E. BRUDNIK, A. MOSZYŃSKA, B. OW CZARSKA, *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2010; J. MASTAŁSKI, *Zasady edukacyjne w katechezie: na podstawie badań przeprowadzonych w krakowskich gimnazjach*, Kraków 2002; A. SIERADZKA, *Aktywizowanie uczniów na lekcjach (w kl. I–III i gimnazjum)*, „Nowa Szkoła” 60 (2004), no 9, p. 27–29.

³ See: A. BORKOWSKA, M. WITKOWSKA (ed.), *Wychowanie do życia w rodzinie. Scenariusze zajęć*, Warszawa 2015; *Wychowanie do życia w rodzinie. Portal dla nauczycieli i rodziców*, <http://www.wdz.edu.pl/>, (12.04.2016).

In view of the above, it seems justified to present comprehensive activation of students during the classes of family life education in Polish schools. Due to the fact that there is no empirical research concerning this issue, theoretical assumptions contained in general education curriculum documents and the literature of the subject will provide the only point of reference. In the first part of this analysis, the meaning of this principle is defined. The curriculum objectives and contents as well as methods for comprehensive activation of students during classes of family life education assumed in the theory are also described. In this context, attention is drawn to issues of importance for educational practice.

1. Comprehensive activation of students – definition of the term

Comprehensive activation of students is one of the key terms in contemporary Polish didactics. It dates back to the theories of comprehensive education developed by W. Okoń in the mid-1960s⁴, which focused on the possibility of multifaceted development of a student's personality through his or her own cognitive and emotional activities and practical operations⁵. He proved that this kind of activity was stimulated by: learning about reality (information strategy), discovery (problem strategy), experience (emotional strategy) and operation (operational strategy)⁶. The usefulness of this theory for education and teaching in the Polish school was recognized, e.g. by M. Śnieżyński⁷. Showing appreciation for the student in the didactic and educational process and combining his or her educational activity with comprehensive development provided a basis for developing and emphasizing in Polish didactics the meaning of comprehensive activation of students through various class activities (including family life education lessons)⁸.

Most generally speaking, the term “comprehensive activation of students” refers to “stimulating their intellectual, verbal, emotional and sensorimotor spheres”⁹. These processes are accompanied by the absorption of information, knowledge

⁴ See: W. OKOŃ, *Wielostronne uczenie się a problem aktywności uczniów*, „Nowa Szkoła” 12 (1965), no 7–8, p. 23–29.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*; W. OKOŃ, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1998⁴, p. 191–207.

⁷ See: M. ŚNIEŻYŃSKI, *Efektywność kształcenia. Wybrane zagadnienia z dydaktyki ogólnej*, Kraków 1992.

⁸ See: Cz. KUPIŚIEWICZ, *Dydaktyka*, Kraków 2012¹³; J.P. SAWIŃSKI, *Sposoby aktywizowania uczniów w szkole XXI wieku: pytania, refleksje, dobre rady: poradnik dla nauczycieli*, Warszawa 2014.

⁹ See: M. ŚNIEŻYŃSKI, *Zarys dydaktyki dialogu*, Kraków 1998², p. 45–86.

building, experiencing the value and practical operation¹⁰. The direction and intensity of students' activity are each time determined by various conditions, of which the external conditions (e.g. time and place, teacher, group of students) and internal ones (e.g. needs, interests, motivations, intellectual predispositions) are considered the most important¹¹. They stimulate the student to undertake various forms of intellectual, sensory, psychomotor and social activities¹². This particularly concerns perception, analysing, valuating, constructing new solutions, experiencing and verbalizing personal experiences and undertaking activities in various educational and social situations¹³.

A significant element of comprehensive activation of students consists in designing opportunities for creating or discovering new knowledge and creative operation. During classes, an active student gathers new knowledge, develops the skill of independent thinking, experiences the content learnt, combines thinking with operation, learns new forms of behaviour, as well as develops and shapes practical skills and social competence¹⁴. The teacher ceases to be a person who mainly provides knowledge¹⁵, but becomes a person who supports the student in his or her integral development¹⁶. In situations when comprehensive activity is neglected in the process of teaching and education, various passive attitudes emerge in students (e.g. laziness, lack of diligence). There is no place for creative educational interactions. Therefore, deliberate stimulation by the teacher of all spheres of student's personality plays not only a didactic but also an important educational role¹⁷. It stimulates creativity in thinking and acting, thus contributing to the harmonious development of personality¹⁸.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ *Ibid.*, p. 45.

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ About this rule of teacher writes B. NIEMIERKO, *Okiem starego profesora*, part 2: *Nauczyciel przekazuje wiedzę*, „Nowa Szkoła” 65 (2009), no 3, p. 30–31.

¹⁶ See: B. NIEMIERKO, *Okiem starego profesora*, part 5: *Nauczyciel wspiera ucznia*, „Nowa Szkoła” 65[66] (2010), no 1, p. 30–31.

¹⁷ More on this in the context of educational dialogue writes M. ŚNIEŻYŃSKI, *Zarys dydaktyki dialogu*, p. 48–50, 138–139, 197–207.

¹⁸ *Ibid.*

2. Activating objectives and contents of family life education classes

According to legal acts¹⁹ and curriculum documents for family life education in Polish schools²⁰, this course is conducted in the fifth and sixth form of the primary school²¹, as well as in lower and upper secondary schools²². Participation in these classes is voluntary. The participation of minor students in classes of family life education is conditioned upon the decision of parents or legal guardians of the child who are first acquainted with the curriculum, while students of age take this decision on their own²³. Thus, the right to educate, belonging to parents as the first and most important educators of their children, is respected. Parents (legal guardian) can submit to the head teacher (in a written form) their lack of consent

¹⁹ *Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 grudnia 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego wraz z załącznikami*, „Dziennik Ustaw” 2014, position 395; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 sierpnia 1999 roku w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego*, „Dziennik Ustaw” 1999, no 67, position 756; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenia w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego*, „Dziennik Ustaw” 2009, no 131, position 1079; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych*, „Dziennik Ustaw” 2012, no 0, position 204.

²⁰ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, „Dziennik Ustaw” 2012, position 977.

²¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*, „Dziennik Ustaw” 2012, position 977.

²² *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego*, „Dziennik Ustaw” 2012, position 977; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych*, „Dziennik Ustaw” 2012, position 977.

²³ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 sierpnia 1999 roku w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka*; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenia w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka*.

for participation of their child in those classes²⁴. Such a student is exempt from participating in lessons. Attendance of other students in family life education classes is obligatory²⁵. Hours intended for the conduct of these classes are allocated in the school curriculum²⁶. It is possible to organize family life education classes in mixed-class groups, of no more than 28 students²⁷. 14 hours are planned for each form, including 5 hours intended for groups of boys and girls taught separately²⁸. What is important, in the lower secondary school, family life education classes are included – as a module – into the subject of civics. Participation of students in classes is not subject to assessment²⁹.

Curriculum guidelines for family life education classes have been specified in the core curriculum of general education³⁰. They have been rightly divided into specific stages of school education. In the fifth and sixth form of the primary school, the assumed objective is to support students in discovering the value of family in personal life of a human being and in understanding and acceptance of changes taking place at puberty³¹. This is achieved by undertaking issues concerning primary functions of a family and parental roles (motherhood and parenthood), developmental changes (psychophysical) occurring in boys and girls in the adolescence, respect for human life, communication in family and peer groups, transmission of values and traditions in the family, celebrating and spending free time together, family traditions, family bonds, relations and links in the family, as well as problem solving³². It is also important to undertake issues related to the identification of one's own sex, acceptance and respect for the body. This topic should be related to the human right for privacy and to the protection of

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych.*

²⁷ *Ibid.*; *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 sierpnia 1999 roku w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenia w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.*

³¹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych.*

³² *Ibid.*

this right. The focus is placed on assertiveness, friendliness, friendship and empathy³³. These are the issues with a clear dimension related to student activation. They refer to personal experiences and developmental needs. The above-mentioned content is supplemented with issues concerning principles and criteria for choosing journals and books, films, TV programmes and institutions operating for child and family³⁴. The attention is placed on self-development and self-education. Those are the issues that raise students' interests, as they are related to the everyday life of students, developmental crises and existential problems, which help to motivate them to actively participate in discovering knowledge related to family life education.

Similar objectives and contents are planned for lower and upper secondary schools³⁵. According to the principle of difficulty grading, their scope has been extended and adjusted to the needs and perceptive possibilities of students. Therefore, in the lower secondary school, it is considered important to extend the knowledge related to establishing and maintaining interpersonal contacts at school, within the family and the society and to showing respect³⁶. This objective has been combined with helping students to deepen their knowledge concerning an integral vision of a person and the choice and realization of the values to involved person in managing one's own life³⁷. Such direction of family life education demonstrates a clear activating dimension. It refers to experience and developmental needs of students, and consequently, raises the interests of students and motivates them to become involved during the class. The issue of similar importance is to support students in acquiring the skill of recognizing, analysing and expressing feelings, solving problems and conflicts and of overcoming difficulties of the adolescence period. Those activities are directly related to self-education. However, they require deepening the students' knowledge of the human body and the changes occurring in it, as well as of an inte-

³³ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych; Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych.*

³⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych.*

³⁷ *Ibid.*

gral vision of human sexuality³⁸. Thus specified knowledge fulfils an important role in the process of supporting students in accepting their own sexuality, the ability to protect their own privacy and sexual inviolability and respect for others³⁹. This requires additional work, through the support provided for the students of lower secondary schools in acquiring the skill of using the counselling system for youth. Another significant point is to make students attending family life education classes able to use contemporary media in a responsible way⁴⁰. Such a broadly-specified range of education objectives implies specific curriculum contents. They concern, e.g. integral human development, proper interpersonal contacts in a family or peer group, society, assertiveness, puberty, values related to human sexuality, gender identity and family planning⁴¹. The above-mentioned objectives and contents of family life education classes are directly related to the holistic development of young people. They have a clear activating dimension. Both objectives and contents of family life education focus around the issues that are close to students, as they are related to their everyday life and overall personal development. They stimulate independent thinking and evoke specific feelings, often conditioned by personal experience. An understanding of these issues can contribute to a better understanding of oneself and of other people, feeling and realizing the sense of life, proper development of higher emotionality, self-acceptance and acceptance of other people, functioning in a social group and self-education⁴².

The objectives and contents of family life education specified above are repeated at the next stage of education, i.e. in upper secondary schools⁴³. The scope of those objectives and contents increases according to age, needs and characteristics of the young people. At the same time, knowledge is deepened, skills are improved and mature attitudes are developed. In upper secondary schools, greater emphasis is put on the knowledge of human sexuality, principles of conscious and responsible parenthood, values of marriage and family, psychosexual human development, methods and means of conscious procreation (mainly contraception), threats to marriage and family life⁴⁴. Additionally, the curriculum includes issues concerning

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.*

sexually transmitted diseases as well as pathology in the family⁴⁵. Apart from that, the curriculum points out to the need to solve problems occurring in marriage and family, as well as to methods for solving them⁴⁶. Attention is given to the style of education in the family and to contemporary addictions⁴⁷. Thus, the objectives and contents of family life education serve to stimulate the comprehensive activity of the youth. They affect the intellectual, emotional, volitional and behavioural sphere. Just like the contents and objectives assumed for primary school and lower secondary school, they are directly related to the everyday existence of students – their experiences, interests, needs and developmental crises. They require the teacher conducting family life education lessons to organize classes in such a way so as to make it possible for him or her to guide the students in searching and discovering values related to marriage and family, in developing their own personality, developing family-oriented, health promoting and socially-beneficial attitudes. It consists, in particular, in accompanying the students in discovering their own identity and genuine values, and of motivating them for self-improvement. While transferring the knowledge and supplementing it, the teacher of family life education classes is to support the students in their integral development, discovering values of marriage and family and in education to responsible love. As a result of such educational activities, the students can be provided with the support they need as regards the development of family-oriented attitudes and views.

3. Methods of activating students during family life education classes

As regards the comprehensive activation of students during family life education classes, the appropriate choice of forms, methods and didactic means is of great importance. The criteria of choice includes, among others, objectives and content of classes, time and place, available teaching aids, predispositions, needs and interests of students, as well as the teacher's competence. Consequently, the core curriculum of general education can provide general guidelines concerning the fulfilment of classes at every stage of school education⁴⁸. Detailed recommenda-

Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych.

⁴⁵ *Ibid.*.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.*

tions are provided in programmes⁴⁹, handbooks and didactic materials intended for family life education classes⁵⁰. They reveal the care for applying appropriate forms, methods and didactic means to stimulate the comprehensive activity of students⁵¹. Also, the principles of subjectivity, individualisation of the process of education and difficulty of grading are respected. It is considered important to organize works in small groups and to undertake discussions with students in order to unmask a simplified, thoughtless, often vulgarized, look at marriage and family, and to stimulate independent thinking and discovery of family-oriented values⁵². Questions posed by students and open problems are considered important⁵³. The tasks of the teacher include opening the discussion and leading it, stimulating students to an open and honest dialogue, and motivating them to personal reflection⁵⁴. Much attention is given to organizing experiences and creating opportunities to improve skills that are useful in life (e.g. critical thinking, communicativeness, team-working, assertiveness, constructive problem solving). It is justly recommended to apply such methods as: guided conversation, classical discussion, dialogue, situational methods, role playing, tribunal, panel discussion, decision tree, staging, thinking hats, work with a text, posters⁵⁵. The role of a lecture is here auxiliary. According to

⁴⁹ See: T. KRÓL, *W drodze ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie. Program nauczania dostosowany do ćwiczeń i materiałów „W drodze ku dorosłości” dla klas V–VI szkoła podstawowa*, Kraków 2014; G. SKIRMUNT, *Wychowanie do życia w rodzinie. Program zajęć edukacyjnych dla II, III i IV etapu edukacyjnego*, <http://www.bc.ore.edu.pl/Content/501/wychowanie+do+zycia+w+rodzinie.program+zajec+edukacyjnych+dla+ii+iii+i+iv+etapu+edukacyjnego+%281%29.pdf>, (15.04.2016).

⁵⁰ See: T. KRÓL (ed.), *Wędrując ku dorosłości: wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas I–III gimnazjum*, Kraków 2007; T. KRÓL (ed.), *Wędrując ku dorosłości: wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas V–VI szkoły podstawowej*, Kraków 2009; T. KRÓL (ed.), *Wędrując ku dorosłości: filmy dla V–VI klasy szkoły podstawowej: konspekty lekcji wychowania do życia w rodzinie i lekcji wychowawczych*, Kraków 2013; T. KRÓL (ed.), *Wędrując ku dorosłości: wychowanie do życia w rodzinie: ćwiczenia dla uczniów klas I–III szkół ponadgimnazjalnych*, Kraków 2013; R. KRÓLAK, Z. PŁATEK, *Wychowanie do życia w rodzinie: scenariusze zajęć dla gimnazjum*, part 3, Warszawa 2011.

⁵¹ See: T. KRÓL, *Program nauczania dostosowany do ćwiczeń i materiałów „W drodze ku dorosłości” dla klas V–VI szkoła podstawowa*, p. 7–14.

⁵² *Ibid.*; T. KRÓL, *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie. Program zmieniony i dostosowany do nowej edycji podręcznika Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas I–III gimnazjum pod red. T. KRÓL*, (nr ewidencyjny w wykazie 205/2011/z1/2015), spełniającego warunki określone w art. 22a ustawy o systemie oświaty, *Program nauczania dla klas I–III gimnazjum*, Kraków 2015, p. 11–19.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ T. KRÓL, *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie. Program zmieniony i dostosowany do nowej edycji podręcznika Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas I–III gimnazjum pod red. T. KRÓL*, (nr ewidencyjny w wykazie 205/2011/z1/2015), spełniającego warunki określone w art. 22a ustawy o systemie oświaty, *Program nauczania dla klas I–III gimnazjum*; T. KRÓL, *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie, Program nauczania dla klas I–III szkół ponadgimnazjalnych*, Kraków 2013, p. 5–7.

applicable didactic principles, it is not dominating. On the contrary, it is short and supplemented with other methods and didactic techniques⁵⁶.

With regard to comprehensive activation of students, the theory concerning family life education classes also recommends the application of such didactic techniques as: brain storming, chain of associations, mental maps or unfinished sentences⁵⁷. It is justly considered important to use multimedia presentations, didactic charts, tables, drawings and short educational films⁵⁸. The above-mentioned didactic means not only enhance the method of conducting a class, but also stimulate imagination, have an influence on the intellect and the senses of sight or hearing. They provide an introduction to the topic, inspire a discussion and arouse various emotions, which leads to the comprehensive activity of students. The effective application of such methods requires the teacher to possess the skill of stimulating family life education class participants for independent and critical thinking, open dialogue and discovering values.

*

Theoretical assumptions concerning comprehensive activation of students during family life education classes conducted in Polish schools deserve particular attention in practice. They are thoroughly developed and justified. However, in the context of the changing educational reality in Polish schools, they require both an in-depth theoretical and empirical analyses.

In practice, both the subject matter and the methodical knowledge of the family life education teacher are important. The teacher is obliged to use this knowledge creatively, e.g. at the stage of planning and conducting the classes. Additionally, the teacher's ability to aptly use the available materials (e.g. handbooks, scenarios, educational films, charts) should be regarded as important. This requires creativity in thinking and acting. Only such a teacher of family life education is able to skilfully (reflectively, critically and creatively) apply available didactic aids and individualise the teaching process. This particularly concerns the skill to adapt authors' proposals to the perceptual possibilities of students, as well as to modify and enrich them with new methodical solutions to ensure comprehensive activation of

⁵⁶ *Ibid*; A. BORKOWSKA, M. WITKOWSKA (ed.), *Wychowanie do życia w rodzinie. Scenariusze zajęć*, p. 3.

⁵⁷ *Ibid.*; T. KRÓL, *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie. Program zmieniony i dostosowany do nowej edycji podręcznika Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas I-III gimnazjum*, p. 11-19.

⁵⁸ *Ibid.*

students. Unquestionably, creating situations to activate students in various ways during family life education classes enhances the development of family-oriented attitudes.

*

Literature

- BEREŻNICKI F., *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2007.
- BEREŻNICKI F., *Dydaktyka szkolna dla kandydatów na nauczycieli*, Kraków 2015.
- BORKOWSKA A., WITKOWSKA M. (eds.), *Wychowanie do życia w rodzinie. Scenariusze zajęć*, Warszawa 2015; *Wychowanie do życia w rodzinie. Portal dla nauczycieli i rodziców*, <http://www.wdz.edu.pl/>, (12.04.2016).
- BRUDNIK E., MOSZYŃSKA A., OWCZARSKA B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2010.
- KRÓL T. (ed.), *Wędrując ku dorosłości: wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas V–VI szkoły podstawowej*, Kraków 2009.
- KRÓL T. (ed.), *Wędrując ku dorosłości: filmy dla V–VI klasy szkoły podstawowej: konspekty lekcji wychowania do życia w rodzinie i lekcji wychowawczych*, Kraków 2013.
- KRÓL T. (ed.), *Wędrując ku dorosłości: wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas I–III gimnazjum*, Kraków 2007.
- KRÓL T. (ed.), *Wędrując ku dorosłości: wychowanie do życia w rodzinie: ćwiczenia dla uczniów klas I–III szkół ponadgimnazjalnych*, Kraków 2013.
- KRÓL T., *W drodze ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie. Program nauczania dostosowany do ćwiczeń i materiałów „W drodze ku dorosłości” dla klas V–VI szkoły podstawowa*, Kraków 2014.
- KRÓL T., *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie, Program nauczania dla klas I–III szkół ponadgimnazjalnych*, Kraków 2013.
- KRÓL T., *Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie. Program zmieniiony i dostosowany do nowej edycji podręcznika „Wędrując ku dorosłości. Wychowanie do życia w rodzinie dla uczniów klas I–III gimnazjum pod red. T. Król”, (nr ewidencyjny w wykazie 205/2011/z1/2015), spełniającego warunki określone w art. 22a ustawy o systemie oświaty, Program nauczania dla klas I–III gimnazjum*, Kraków 2015.
- KRÓLAK R., PŁATEK Z., *Wychowanie do życia w rodzinie: scenariusze zajęć dla gimnazjum*, part 3, Warszawa 2011.
- KUPISIEWICZ Cz., *Dydaktyka*, Kraków 2012¹³.

- KUPISIEWICZ Cz., *Dydaktyka ogólna*, Warszawa 2000.
- M. ŚNIEŻYŃSKI, *Sztuka dialogu*, Kraków 2008.
- MASTALSKI J., *Zasady edukacyjne w katechezie: na podstawie badań przeprowadzonych w krakowskich gimnazjach*, Kraków 2002.
- NIEMIERKO B., *Okiem starego profesora*, part 2: *Nauczyciel przekazuje wiedzę*, „Nowa Szkoła” 65 (2009), no 3, p. 30–31.
- NIEMIERKO B., *Okiem starego profesora*, part 5: *Nauczyciel wspiera ucznia*, „Nowa Szkoła” 65[66] (2010), no 1, p. 30–31.
- Obwieszczenie Ministra Edukacji Narodowej z 18 grudnia 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego wraz z załącznikami*, „Dziennik Ustaw” 2014, position 395.
- OKOŃ W., *Wielostronne uczenie się a problem aktywności uczniów*, „Nowa Szkoła” 12 (1965), no 7–8, p. 23–29.
- OKOŃ W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1998⁴.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 10 sierpnia 2009 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego*, „Dziennik Ustaw” 2009, no 131, position 1079.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 12 sierpnia 1999 roku w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego*, „Dziennik Ustaw” 1999, no 67, position 756.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół*, „Dziennik Ustaw” 2012, position 977.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2. Podstawa programowa*

- kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych*, „Dziennik Ustaw” 2012, position 977.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego*, „Dziennik Ustaw” 2012, position 977.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 22 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 5. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół zawodowych*, „Dziennik Ustaw” 2012, position 977.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych*, „Dziennik Ustaw” 2012, no 0, position 204.
- SAWIŃSKI J.P., *Sposoby aktywizowania uczniów w szkole XXI wieku: pytania, refleksje, dobre rady: poradnik dla nauczycieli*, Warszawa 2014.
- SIERADZKA A., *Aktywizowanie uczniów na lekcjach (w kl. I–III i gimnazjum)*, „Nowa Szkoła” 60 (2004), no 9, p. 27–29.
- SKIRMUNT G., *Wychowanie do życia w rodzinie. Program zajęć edukacyjnych dla II, III i IV etapu edukacyjnego*, <http://www.bc.ore.edu.pl/Content/501/wychowanie+do+zycia+w+rodzinie.program+zajec+edukacyjnych+dla+ii+iii+iv+etapu+edukacyjnego+%281%29.pdf>, (15.04.2016).
- ŚNIEŻYŃSKI M., *Efektywność kształcenia. Wybrane zagadnienia z dydaktyki ogólnej*, Kraków 1992.
- ŚNIEŻYŃSKI M., *Zarys dydaktyki dialogu*, Kraków 1998².
- TROJAN E., *Aktywizujące metody nauczania w pracy nauczyciela: zestawienie bibliograficzne*, „Wychowawca” 2009, no 11, p. 21.

*

Abstract: Family life education classes in Polish schools are carried out on the basis of theoretical assumptions included in the core curriculum, programmes, handbooks and didactic materials. They indicate not only the objectives and the content, but also the methods of achieving them. It is rightly considered important to activate students in multiple ways in the fifth and sixth form of the primary school, first to third forms of the lower secondary school and in upper secondary schools. This principle assumes stimulating the comprehen-

sive activity of students by arranging situations that serve the purpose of learning about issues concerning marriage and family, discovering family-oriented values and experiencing and acting in a responsible manner. Therefore, it requires the application of appropriately selected, varied forms, methods and didactic means in the family life education classes. This will help to individualise the process of education and to efficiently implement curriculum objectives and contents, thus enhancing the scope of students' knowledge and experiences, as well as developing family-oriented attitudes.

Keywords: family life education classes, activation, education, Polish school, pedagogy.

Streszczenie: **Wielostronne aktywizowanie uczniów podczas zajęć wychowania do życia w rodzinie w polskich szkołach. Założenia teoretyczne.** Zajęcia wychowania do życia w rodzinie w polskiej szkole są realizowane w oparciu o założenia teoretyczne zawarte w podstawie programowej, programach i podręcznikach oraz materiałach dydaktycznych. Zwraca się w nich uwagę nie tylko na cele i treści, ale także na sposoby ich osiągania. Słusznie za istotne uznaje się wielostronne aktywizowanie uczniów w klasach V–VI szkoły podstawowej, I–III gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych. Zasada ta zakłada stymulowanie wielostronnej aktywności uczniów poprzez organizowanie sytuacji, które służą poznawaniu zagadnień dotyczących małżeństwa i rodziny, odkrywaniu wartości prorodzinnych oraz przeżywaniu i odpowiedzialnemu działaniu. Wymaga zatem wykorzystania podczas zajęć wychowania do życia w rodzinie odpowiednio dobranych, zróżnicowanych form, metod i środków dydaktycznych. Dzięki nim można indywidualizować proces kształcenia oraz skutecznie realizować cele i treści programowe, a przez to wzbogacać zasób wiedzy i doświadczeń uczniów oraz kształtować postawy prorodzinne.

Słowa kluczowe: wychowanie do życia w rodzinie, aktywizowanie, edukacja, polska szkoła, pedagogika.